

MINTAQALAR IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANISHINING ZAMONAVIY SUR'ATLARI VA ULARNING INVESTITSION JOZIBADAORLIGINI TAHLILI

Ismatullayev Jasurbek Anvarovich -
TDIU huzuridagi ITM tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jaxondagi rivojlangan davlatlar tajribalaridan kelib chiqqan holda, respublika iqtisodiyotining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish sur'atlari tahlili hamda mamlakatimizning investitsion faolligini va jozibadorligini oshirishdagi erishilgan yutuqlar hamda mavjud imkoniyatlar, muammolar tahlil qilinib, ularning yechimlari bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalitli so'zlar: YaIM, investitsiya, investitsion jozibadorlik, kapital, innovatsiya, globallashuv, modernizatsiya, infratuzilma, eksport.

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ СТЕПЕНИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ И ИХ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ

Исматуллаев Жасурбек Анварович -
исследователь НИЦ при ТГЭУ

Аннотация: В статье на основе опыта развитых стран анализируются темпы социально-экономического развития экономики республики, достижения, возможности и проблемы в повышении инвестиционной активности и привлекательности нашей страны, а также разрабатываются предложения по их решению.

Ключевые слова: ВВП, инвестиции, инвестиционная привлекательность, капитал, инновации, глобализация, модернизация, инфраструктура, экспорт.

ANALYSIS OF THE CURRENT DEGREE OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGIONS AND THEIR INVESTMENT ATTRACTIVENESS

Ismatullayev Jasurbek Anvarovich -
Researcher at the Research Center at TSUE

Annotation: Based on the experience of developed countries, the article analyzes the pace of socio-economic development of the republic's economy and the achievements, opportunities and problems in increasing the investment activity and attractiveness of our country, and develops proposals for their solutions.

Key words: GDP, investments, investment attractiveness, capital, innovation, globalization, modernization, infrastructure, export.

Kirish. Mamlakatimiz iqtisodiyotiga olib borilayotgan tarkibiy o'zgarishlarning asosiy vositalaridan biri bo'lib, iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb etish hamda mamlakat mintaqalarning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish davlat siyosati hisoblanadi. Ushbu investitsiya siyosatini shakllantirishda maqsadlar hamda ustuvor yo'nalishlarni belgilash, strategiya va dasturlarni ishlab chiqish shu bilan bir qatorda qulay investitsiya muhitini yaratish chora-tadbirlarini nazarda tutadi.

Shu o'rinda aytib o'tish joizki xorijiy investitsiyalar xalqaro globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonining asosiy vositasi bo'lgani sababli erkin bozor iqtisodiyotining global raqobatida xorijiy investitsiyalarni jalb etishni faollashtirish obyektiv zaruriyat hisoblanadi. Milliy iqtisodiyotdagi moliyaviy resurslar taqchilligini qoplash maqsadida xorijiy kapitallar oqimini jalb etish uchun qulay investitsiya muhiti zarur. Investitsiya muhiti xorijiy investorlarga ishlab chiqarishga sarmoya kiritish, o'z faoliyatlarini kengaytirish uchun imkoniyat va rag'batlar yaratadigan bir qator omillar majmui bilan belgilanadi.

Investitsiya muhit jozibadorligi – bu xorijiy investorlar xo'jalik faoliyati yuritishining umumiy iqtisodiy, meyoriy-huquqiy va tashkiliy shart-sharoitlarini belgilaydi.

Har qanday mamlakatdagi investitsion jozibadorlik, avvalambor, siyosiy barqarorlikka bog'liqdir. Bu omilning mavjudligi kelajakda foyda olishga, uzoq muddatli investitsiya loyihalarini amalga oshirishga yo'naltirilgan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatini beradi.

2020-yilning yakunlari bo'yicha asosiy vositalarga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2019-yilning shu davriga nisbatan 101,5 foizni yoki 6,6 mlrd. dollarni tashkil etdi. Dastlabki hisob-kitoblarga ko'ra, investitsiya dasturi doirasida 197 loyiha amalga oshirildi va shuning hisobiga 38 ming ish o'rni yaratildi. Bundan tashqari, hududiy investitsiya dasturlari doirasida jami 59,1 trln so'mlik 10586 ta loyiha amalga oshirildi va bu 131,5 mingta yangi ish o'rni tashkil etilishiga imkon berdi.

Davlat dasturida belgilangan, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, qulay investitsiya muhitini yaratishni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respubli-

kasi Prezidenti Administratsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, O'zbekiston Respublikasining xorijdagi diplomatik vakolatxonalariga mamlakat hududlariga biriktirilganligi bugungi kunda o'z samarasini bermoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. "Mintaqaviy investitsion jozibadorlik" atamasi zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda juda tez qo'llaniladi. Shunday bo'lsada, bu iqtisodiy kategorianing hech qanday umume'tirof etilgan ta'rif hozirgacha taklif etilmagan. Eng keng tarqalgan ta'rifga ko'ra, mintaqaning investitsion jozibadorligi investitsiyalar oqimiga ta'sir qiluvchi mintaqaning xususiyatlari to'plami sifatida qaraladi. Bu xususiyatlar ko'pincha mintaqaviy investitsion jozibadorlik omillari deb yuritiladi. Investitsion jozibadorlik investitsiya oqimining intensivligiga ta'sir etuvchi omillar kombinatsiyasi sifatida keng ta'riflash nafaqat mintaqaga, balki sanoat yoki muayyan kompaniyaga ham qo'llanilishi mumkin. Mintaqaviy investitsion jozibadorlik tushunchasining asosiy o'ziga xos xususiyati shundaki, undagi ko'rib chiqilayotgan omillar majmui moliyaviy-iqtisodiy jihatlar bilan cheklanib qolmasdan, balki siyosiy, ijtimoiy, institutsional, huquqiy va boshqa jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Polshalik iqtisodchi olim. M.Noviski o'zining tadqiqotlarida investitsion jozibadorlik nafaqat omillar majmui emas, balki muayyan mintaqaning investitsiya oqimini omillarning kombinatsiyasi orqali jalb qilish qobiliyati ekanligini ta'kidlamogda[1]. Ushbu tushuntirishda mintaqada investitsion muhitni yaratib, potensial investorlarni tegishli axborot bilan ta'minlash orqali investitsiyalarni jalb qilish uchun mintaqaning boshqaruv organi va biznes muhitining faoliyatini faollashtirishni ta'kidlaydi.

Mintaqalarning investitsion jozibadorligi tushunchasiga rossiyalik iqtisodchi olimlar tomonidan bir qancha tariflar berilgan. Xususan L.S. Valinurova va O.B.Kazakova o'zlarining investitsiya nomli darsligida investitsion jozibadorlik bu – turli xil obektiv belgilarning kombinatsiyasi, investitsiyalarga bo'lgan samarali talabni belgilovchi iqtisodiy tizimning xususiyatlari, vositalari, salohiyatlari yig'indisidir[2] deb ta'rif bergan.

Iqtisodchi olim T.M. Smaglyukova investitsion jozibadorlikni belgilovchi barcha ko'rsatkichlardan kompleks baholash talablariga ko'proq muvofiq keladigan ko'rsatkichlar[3] sifatida ajratib olgan.

"Investitsiya muhiti" va "investitsiya iqlimi" sinonim tushunchalar sifatida ishlatiladi. Bu xususida iqtisodchi-olimlardan D.G'ozibekov va T.Qoraliyevlar tomonidan quyidagi fikrlar bildirilgan: "Investitsiya iqlimi juda keng ma'noda ishlatiladigan tushuncha bo'lib, investor tomonidan hisobga olingan barcha muammo va masalalarni mujassamlashtiradi. Investor tomonidan ma'lum bir mamlakatga kapital ajratishning qulay va noqulay tomonlari belgilanadi, shu bilan bir qatorda, o'z kapitalini kiritmoqchi bo'lgan mamlakat mafkurasi, siyosati, iqtisodiyoti va madaniyatiga katta ahamiyat beriladi"[4]. Shuningdek, iqtisodchi olimlar K. Eklund, J. Keyns, M. Sornarajax, V.N.Sherbakov, K.V. Baldin, V.M.Askinadzi, V.F. Maksimov, T.M.Smaglyukova, O.P.Ovchinnikova, YE.YE.Churlova, E.S. Xazanovich, Ali Salim, Muhammad Reza Razavi, Liu Vang va N.G.Karimov, D.G'.G'ozibekov, A.V.Vaxabov, Sh.X.Xajibakiyev, N.G.Muminov, M.A.Raimjonova, B.S.Mamatov, Sh.I.Mustafakulov, D.Y. Xo'jamqulov, B.B.Valiyevlarning ilmiy ishlarida investitsion muhit jozibadorligi, milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muammolariga bag'ishlangan masalalar ko'rib chiqilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy maqolada ko'tarilgan muammoni atloficha tahlil qilish, tahlil natijalarini tizimlashtirish asosida ilmiy asoslangan xulosa va tavsiyalar ishlab chiqishda induksiya va deduksiya, maqsadli rivojlantirish, tizimli va qiyosiy tahlil, grafik tasvirlash, ekspert baholash va iqtisodiy statistik kabi usullardan keng foydalanildi.

Tahlil va natijalar. O'tgan 2020-yilda respublikamizda yalpi ichki mahsuloti hajmi joriy narxlarda 580,2 trln so'mni tashkil etdi va 2019-yil bilan taqqoslaganda 70, trln so'mga, 2015-yil taqqoslaganda 408,8 trln so'mga 2010-yil bilan taqqoslaganda esa 517,8 trln so'mga o'sgan. YAIM deflyator indeksi 2019-yil narxlariga nisbatan 111,9 %ni tashkil etdi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida asosiy vositalarga kiritilgan investitsiyalar va YAIM to'g'risida ma'lumot[5]

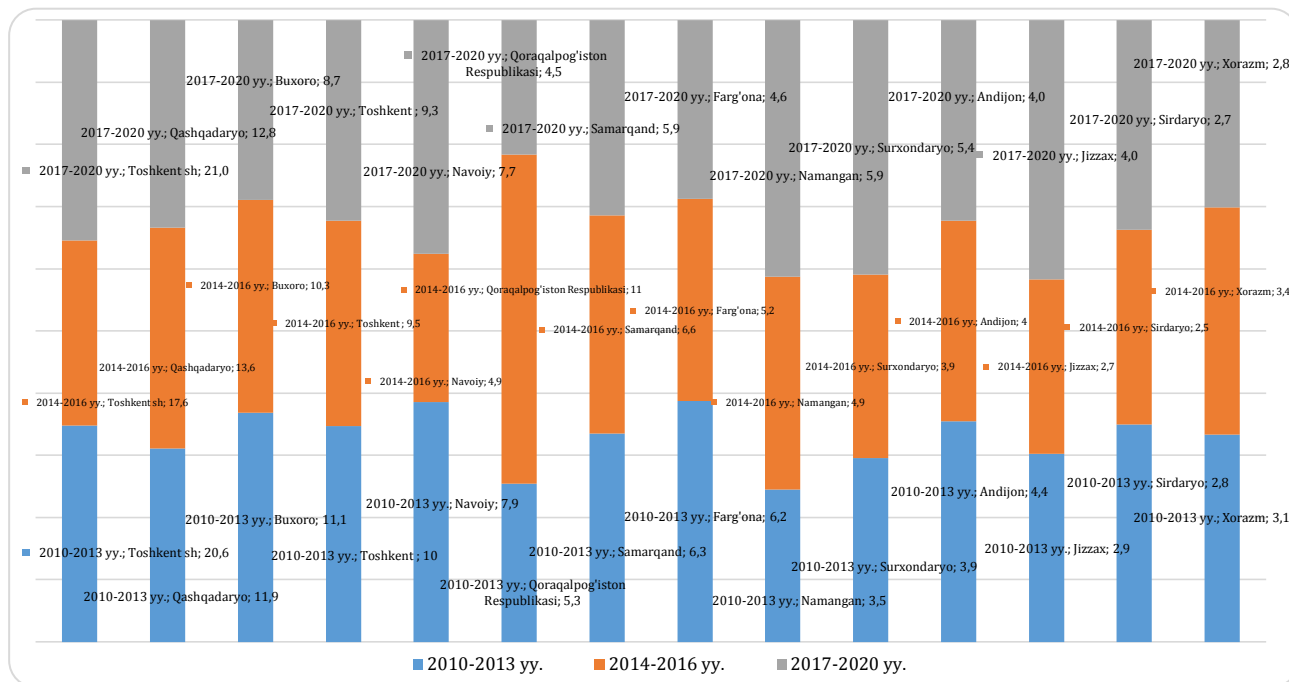
№	Ko'rsatkichlar	Yillar			O'zgarish 2020 yil 2010 yilga nisbatan (+,-)
		2010	2015	2020	
1	YAIM (hududlar bo'yicha YAHM), mlrd.so'm	62388,3	171369,00	580203,20	517 814,90
2	Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar, mlrd so'm	15338,7	41670,5	202000,1	186661,4
3	Jon boshiga investitsiyalar, ming so'm	543,4	1 331,40	5840,01	5296,61
4	Jon boshiga to'g'ri keladigan o'rtacha daromad, ming so'm	1668,10	3928,80	11700,0	10031,90

Respublikamizda so'nngi yillarda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarni tahlil qiladigan bo'lsak, 2010-yilda 15338,7 mlrd so'm mablag' kiritil-

gan bo'lsa 2020-yilga kelib 202000,1 so'm mablag' kiritilgan. Ushbu kiritilgan investitsiyalarni aholi jon boshiga taqsimlaydigan bo'lsak 2020-yilda 2010-

yilga nisbatan o'sish dinamikasi 5296,1 mln so'mni tashkil qilgan. Albatta kiritilgan sarmoyalar aholi daromadlari o'sishida ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatgan ya'ni 2020-yilda 11700 ming so'mni tashkil etib 2010-yilga nisbatan 10031,9 ming so'mga o'sgan. Mamlakatimizga 2020-yilda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmi 202,0 trln so'm-

ga yetdi. 2010-2020 yillarda o'rta hisobda mamlakatimizga jalb qilingan asosiy kapitalga investitsiyalarning 50,4% to'rtta hudud - Toshkent shahri, Qashqadaryo, Buxoro va Toshkent viloyatlari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Biz buni quyidagi 1-chizmadan ko'rishimiz mumkin.

1-chizma. 2010-2020 yillarda O'zbekistonda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning hududlar bo'yicha taqsimlanishi, o'rtacha %da[5]

Hududlar orasida poytaxt Toshkent shahri mamlakat iqtisodiyotiga o'zlashtirilgan investitsiyalar tarkibida eng katta ulushga (aytilgan davrda o'rtacha 21,1%) ega bo'lib, ushbu ko'rsatkich 2010-2013 yillarda 20,6%, 2014-2016 yillarda 17,6%, 2017-2020 yillarda 21,0% ga yetgan. 2020 yilda Toshkent shahri mamlakat aholisining o'rtacha 7,7%ni yalpi ichki mahsulotda esa Toshkent shaxri-ning ulushi 15,3 foizni tashkil qiladi. O'z navbatida Qashqadaryo va Buxoro viloyatlari ham respublika iqtisodiyotining 6,0 % va 5,3 %ni, aholining esa 9,6% va 5,6% tashkil etsada, ularga o'zlashtirilgan investitsiyalar respublikaga o'zlashtirilgan jami investitsiyalarning 10,4% va 9,3%ni tashkil etmoqda. 2020-yilda investitsion faollikni pasayganligini ko'rishimiz mumkin, ya'ni asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmini o'tgan yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 91,8 %ni tashkil etdi. 2020-yilda 202,0 trln. so'm asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirilib, ularning 65,4% yoki 132,0 trln. so'mi jalb etilgan mablag'lar hisobidan moliyalashtirilgan bo'lsa, korxonalar va aholining o'z mablag'lari hisobidan 34,6% yoki 70,0 trln. so'm moliyalashtirilgan. Jami investitsiyalar hajmida, markazlashgan moliyalashtirish manbalari hisobidan moliyalashtirilgan asosiy kapitalga kiritilgan

investitsiyalarning ulushi, 2020-yilning mos davridagi ulushiga nisbatan 8,0% punktga kamayib, 19,5%ni yoki 39,3 trln. so'mni tashkil etdi. Mos ravishda markazlashmagan moliyalashtirish manbalari hisobidan 162,7 trln so'm yoki jami investitsiyalarning 80,5% investitsiyalari o'zlashtirilib, o'tgan yilning mos davridagi ko'rsatkichga nisbatan 8,0% ko'paygan. O'tgan davr mobaynida korxonalar va tashkilotlarning o'z mablag'lari hisobidan moliyalashtirilgan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar – 51,9 trln so'mni yoki jami asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning 25,7 %ni tashkil etdi. Aholi mablag'lari hisobidan jami asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar 8,9% yoki 180,8 mlrd.so'mi o'zlashtirildi. To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobidan o'zlashtirilgan investitsiyalar hajmi 28,7 trln so'mni tashkil etdi va o'tgan yilning mos davriga nisbatan 5,3% kamayib, 14,2% tashkil etdi.

Respublika bo'yicha asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarni mulkchilik shakllari bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak, 2020-yilda 22,5 foiz davlat mulki asosida 77,5 foiz nodavlat mulki asosida 2013-yilga nisbatan o'sish dinamikasiga qarasa davlat mulki ulushi 8,7 foizga oshga nodavlat mulk shakli ulushi 2,3 foizga kamaygan.

O'zbekiston Respublikasida mulkchilik shakllari buyicha asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar (foizda) [5]

№	Ko'rsatkichlar	Yillar								O'zgarish 2020 yil 2013 yilga nisbatan o'zgarish	
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	(+,-)	% da
		1	Jami	100	100	100	100	100	100	100	100
	Shundan										
1.1.	davlat	20,7	19,1	16,3	16,1	14	18,6	21,7	22,5	1,8	108,7
1.2.	nodavlat	79,3	80,9	83,7	83,9	86	81,4	78,3	77,5	-1,8	97,7

Shuningdek, tijorat banklari kreditlari va boshqa qarz mablag'lari hisobidan 28,5 trln so'mni tashkil etib, 2019-yilning mos davriga nisbatan 0,3%ga kamaygan, O'zbekiston Respublikasi kafolati ostidagi xorijiy kreditlar 22,4 trln so'm, kafolatlanmagan va boshqa xorijiy investitsiya va kreditlar 35,4 trln so'm, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi 1,8 trln so'm, Respublika budjeti 13,1trln so'm va suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish jamg'armasi tomonidan 1,9 trln so'm miqdorida asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirildi.

Respublikamizda xorijiy investitsiya va kreditlarning 2020-yilda yuqori o'sishini Jizzax va Sirdaryo viloyatlari (7,4 marta), Samarqand viloyati (5,5 marta), Xorazm viloyati (5,9 marta) kabi viloyatlarda ular hajmining salmoqli darajada oshganligi bilan izohlash mumkin.

Xulosa va takliflar. Xulosa shuni aytish kerakki, mamlakatimiz hududlarida so'nggi yillarda pandemiya sharoitini hisobga olmaganda investitsiya muhit jozibadorligi va faolligi ortib bormoqda. Ammo shu bilan birga ayrim muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, 2010-2020 yillarda respublikamizga jalb qilinayotgan investitsiyalarning yarmini 4 ta hudud – Toshkent shahri, Qashqadaryo, Buxoro va Toshkent viloyatlari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Ushbu hududlarga o'zlashtirilayotgan investitsiyalar hududlar iqtisodiy ko'lami va

aholisi soniga nisbatan kattaroq ulushga ega bo'lib qolmoqda. Ushbu holat esa investitsiya salohiyati darajasi bo'yicha hududlar o'rtasida o'zaro katta tafovutni keltirib chiqarmoqda Bu muammolarni hal etish uchun quyidagi islohotlarni faollashtirish zarur:

- xorijiy investitsiyani jalb etuvchi korxonalarining tashqi bozorga chiqishda yetarli bilim va tajribaga ega emasligi, xalqaro bozordagi mavqaning pastligi;

- investitsiya jarayonida ishtirokchi tomonlarning o'zaro bir-birlari to'g'risida yetarli ma'lumotga ega emasligi yoki bu ma'lumotlarning doimo ham to'liq va ishonchli bo'lavermaydi;

- xalqaro maydonda respublika hududlarinig investitsion muhit va hudud iqtisodiyotining yetakchi tarmoq, kompaniya va tashkilotlarining investitsion imkoniyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni keng targ'ib etish, tahlil qilish, baholash va tasdiqlash kabi tadbirlarni kuchaytirish;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari uchun jaxon bozorlariga chiqish uchun faoliyatini yanada jadallashtirish va rag'batlantirish mexanizmlarini takomillashmaganligi;

- hududlarda xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish va boshqalar.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Nowicki M. *The Investment Attractiveness of the Regions and the Sub-regions of Poland 2010–Poland*, Gdansk: The Gdansk Institute for Market Economics, 2010
2. Валинурова Л.С., Казакова О.Б. *Инвестирование: учебник для вузов. М.: ВолтерсКлувер, 2010. 448 с.*
3. Смаглюкова Т.М. *Методика оценки инвестиционной привлекательности региона // Экономические науки. - 2018. - № 4. - С. 117-119*
4. Ғозибеков Д.Ғ., Носиров Э.И. *Ўзбекистон иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш. Рисола. – Т.: «Иқтисод-молия», 2007. – 92 б*
5. www.stat.uz